

Наукова робота на тему:

**УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД ТА СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи управління процесами децентралізації	4
РОЗДІЛ 2. Дослідження зарубіжного досвіду децентралізації та визначення перспективи його застосування в Україні	15
РОЗДІЛ 3. Шляхи підвищення ефективності децентралізації в Україні	23
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	28
ЛІТЕРАТУРА	30
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Актуальність дослідження. Питання децентралізації влади завжди були актуальні в науці та практиці, однак в Україні вони почалися лише в 2014 році. Реформи з децентралізації передбачають перерозподіл повноважень та функцій між центральним керівництвом та регіональними органами влади. Оскільки не всі питання є чітко регламентованими, реформа є актуальною та потребує дослідження. При цьому відбувається зміна адміністративно-територіального устрою, державної регіональної політики та місцевого самоврядування. Децентралізація значною мірою впливає на економічний розвиток країни, що є особливо важливим для України.

Огляд основних досліджень і публікацій. Питання, щодо управління процесами децентралізації, детально досліджено в працях зарубіжних авторів, адже в різних країнах реформа має свою історію. Вагомими є праці У.Оутса [43], Р.Масгрейва [42], Ч.Тібубу [45] та інших. В них пояснюються потенційні вигоди від децентралізованого порядку надання окремих суспільних благ та визначаються основні економічні функції уряду в процесі реалізації реформи. В останні роки й українські вчені активно долучаються до вивчення процесів децентралізації. Слід зазначити праці [13-15]. Існує вже сформована нормативна база, фахові розборки з питань децентралізації, але ще залишається велика кількість недосліджених питань.

Метою наукової роботи є дослідження процесів децентралізації в зарубіжних країнах через призму визначення дієвих механізмів впливу на економічний розвиток з метою формування моделі для проведення реформ в Україні.**Завдання** наукової роботи: ознайомлення та узагальнення світового досвіду в проведенні реформ з децентралізації та визначення головних проблем, які наявні в Україні.

Методи дослідження, використані в процесі виконання наукової роботи, – це аналітичний та порівняльний методи, методи обробки статистичної інформації (групування), методи аналізу та синтезу.

Наукова новизна та практична значущість полягає в визначенні основних перспектив для реформи децентралізації в Україні та методів її впровадження для подальшого розвитку демократичної системи в країні.

Апробація результатів наукових досліджень. Результати проведених наукових досліджень було опубліковано у електронному фаховому науковому виданні «Економіка та суспільство», Випуск №13, 2017 р. – С.71-77, (стаття «Управління процесами децентралізації: зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України»), та у Матеріалах XVI Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів «Наукові розробки молоді на сучасному етапі» (27-28 квітня 2017 р., Київ), тези доповіді «Децентралізація влади в Україні», 2017. - Т.3:-С.124-125.

Розділ 1. Теоретичні основи управління процесами децентралізації

1.1. Децентралізація: сутність, форми, інструменти. На сучасному етапі розвитку економіки України питання ефективності державного управління набуває гостроти та потребує наукового обґрунтування з позицій пошуку дієвих форм, моделей та інструментів. Одним з реальних механізмів його вирішення є реалізація реформ з децентралізації.

Децентралізація – це процес передачі повноважень та бюджетів на їх реалізацію від державних органів влади органам місцевого самоврядування, аби задовольняти інтереси жителів територіальних громад, підвищити якість надання суспільних послуг та активізувати розвиток регіонів [7]. Важливе значення для формування державної політики щодо децентралізації є визначення сутнісних характеристик досліджуваного поняття. Саме тому доцільно узагальнити визначення, які запропоновані провідними зарубіжними та українськими вченими (Додаток А).

Таким чином, децентралізацію визначають як діяльність щодо передачі повноважень держави до інституцій незалежного місцевого самоврядування, тобто перетворення державних повноважень на самоуправлінські.

Питання децентралізації найчастіше вченими досліджуються через призму порівняння з централізованою системою. Так в роботі [26] автори

піднімають питання, яке логічно потенційно виникатиме в Україні: конфлікт інтересів між рівнями управління, між районами. Оскільки процеси децентралізації є складними та багатограними, важливою є ідентифікація основних форм та інструментів децентралізації (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст, форми та інструментарій децентралізації

Форма	Сутність	Інструментарій
Політична децентралізація	Політична децентралізація прагне дати громадянам або їх обраним представникам, більше влади в процесі прийняття державних рішень.	<ul style="list-style-type: none"> - конституційні чи законодавчі реформи, - розвиток плюралістичних політичних партій, - створення місцевих політичних одиниць, - заохочення ефективних суспільних та громадських груп.
Адміністративна децентралізація	Адміністративна децентралізація прагне перерозподілити повноваження, відповідальність і фінансові ресурси для надання державних послуг між різними рівнями влади.	<ul style="list-style-type: none"> - деконцентрація – перерозподіл повноважень щодо прийняття рішень, фінансових та управлінських обов'язків між різними рівнями центрального уряду та регіональних органів; - делегування - передача відповідальності за прийняття рішень і адміністрування державних функцій напіваавтономним органам, що не контролюються повністю центральним урядом, але в кінцевому рахунку підзвітні йому; - передача – для розподілу функції, центральні органи передають повноваження для прийняття рішень, фінансів та управління квазі-автономним одиницям місцевого самоврядування з корпоративним статусом.
Фіскальна децентралізація	Формування достатнього рівня доходів на місцевих рівнях для прийняття рішень про витрати.	<ul style="list-style-type: none"> а) самофінансування або відшкодування витрат через залучення виплат користувачів, б) спільне фінансування або спільне виробництво, через які користувачі беруть участь у наданні послуг та інфраструктури шляхом грошових або трудових внесків; в) розширення місцевих доходів через податки на власність, податки з продажів, або непрямих витрат; г) міжбюджетні трансферти, які надаються центральним урядом місцевим органам влади для загальних або конкретних цілей; д) дозвіл муніципальних запозичень і мобілізація національних чи місцевих державних ресурсів через кредитні гарантії.
Економічна (ринкова) децентралізація	Формування ринкового середовища	<ul style="list-style-type: none"> - приватизація – перехід об'єктів з державної до приватної власності; - партнерство – залучення до процесів фінансування органів місцевої влади та бізнесу; - дерегуляція – зниження рівня впливу держави на економіку та інші сфери суспільного життя; - впровадження в управлінську практику стратегій, планів і дій з оптимізації умов виробництва на основі ринкових механізмів.

Джерело: [36,38,46]

Так, у роботі [46] наведено результати розрахунків рівня децентралізації у розрізі політичної, адміністративної та фіскальної децентралізації. Вони свідчать про те, що країни активно намагаються знайти власне оптимальне співвідношення між централізацією та децентралізацією. А у роботі [39], наголошено, що в процесі переходу від планової економіки економічна та фіскальна децентралізація відбуваються паралельною – «фіскальна децентралізація зумовлює активізацію економічної децентралізації» [39], а це означає позитивний вплив процесів децентралізації на розвиток господарства в цілому.

Мета реформ з децентралізації полягає у докорінних змінах системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях, здійсненні реальних перетворень державного управління у контексті стимулювання розвитку країни, з метою створення демократичної системи в країні.

Для розуміння мети децентралізації та узагальнення теоретичної основи процесів децентралізації слід навести декілька важливих висновків, які містяться в працях, перш за все, зарубіжних авторів. Так, Масгрейв [42] наголосив, що основні економічні функції уряду повинні бути спрямовані на забезпечення: макроекономічної стабільності, ефективності державних фінансів, гарантованого рівного розподілу доходів.

Висновки У.Оутса [43] щодо доцільності децентралізації базуються на обґрунтуванні наслідків асиметричної інформації: центральна влада не може мати вичерпну інформацію щодо вподобань жителів в тих чи інших регіонах відносно бюджетних послуг, а також про рівень витрат їх надання. Це вимагає забезпечити децентралізацію бюджетних витрат на певні послуги. У.Оутс доводить, що у випадку коли окремі суспільні блага надаються в децентралізованому порядку відбувається зростання ефективності їх надання, а отже, потенційні вигоди від децентралізації може бути вельми великими. Ч.Тібу [45] сформулював гіпотезу, яка пояснює, що в умовах великої кількості територіальних одиниць та вільного переміщення населення бюджетна децентралізація буде створювати умови для досягнення порівняно вищої

ефективності надання суспільних благ на рівні місцевого самоврядування. Кожна особа, «голосуючи ногами», має можливість підіграти оптимальний для себе набір місцевих суспільних благ та їх цін (місцевих податків).

Результати децентралізації проявляються на всіх рівнях функціонування економіки. На макрорівні реформи з децентралізації здійснюються для прискорення економічного розвитку. Результати теоретичних досліджень існуючого взаємозв'язку між економічним зростанням і державними витратами наведено, перш за все, в зарубіжних працях. Увага українських вчених зосереджена переважно на узагальненні зарубіжного досвіду та пошуку ефективних методів удосконалення бюджетної політики країни. Інструменти фінансової консолідації викладено в роботі В.Зайчикової [25].

Загалом економічна теорія не робить однозначних висновків щодо впливу державних витрат на економічну динаміку. За одних обставин і низькі рівні державних витрат будуть забезпечувати прискорення економічного зростання, а за інших обставин – більш високі державні витрати не забезпечують вагомий економічний ріст (рис. 1).

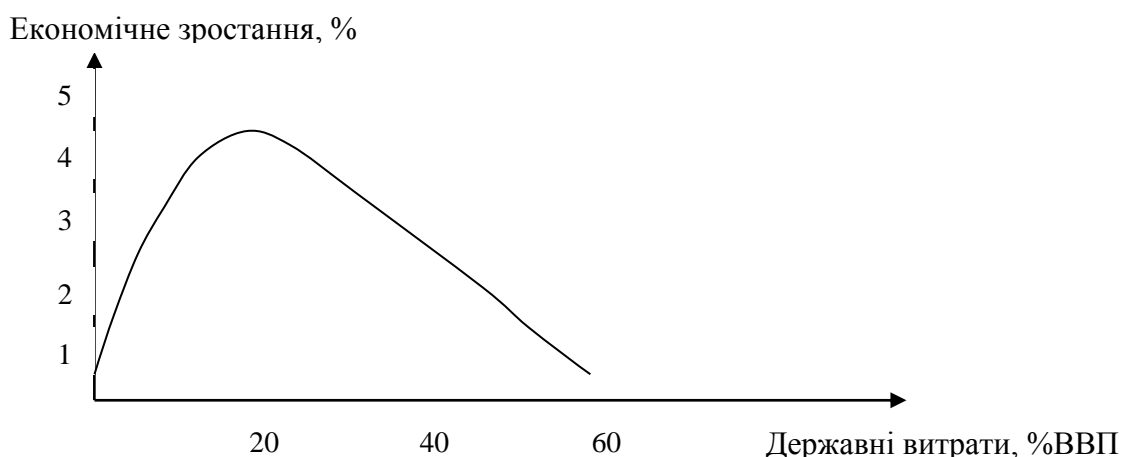

Рис. 1. Взаємозв'язок темпів економічного росту та державних витрат
Джерело: [3]

Представлене графічне узагальнення свідчить про те, що при певних значеннях рівня державних витрат спостерігається активізація економічного зростання, однак після досягнення цим показником значень 20-30% відбувається втрата державними витратами важеля економічної динаміки.

Як результат кожна країна реалізує власну фіскальну політику, з урахуванням етапу розвитку країни, досягнутого рівня, конкретних умов тощо. Найбільш узагальненими показниками масштабів діяльності держави є частка державних витрат у ВВП та їх величина в абсолютному вираженні з розрахунку на душу населення (додаток Д).

На мезорівні реформа повинна надати можливість об'єднаним громадам самостійно розпоряджатися своїми ресурсами та брати на себе відповідальність за розбудову своєї території. В основі такої політики – положення Європейської хартії місцевого самоврядування й найкращі світові стандарти суспільних відносин цієї сфери.

Стратегічна ціль децентралізації на мезорівні полягає у створенні ефективної системи врядування, котра надаватиме якісні послуги населенню, наблизить владу до народу та найбільшу кількість повноважень до людей. Успіх реформи залежить від змін у таких сферах – охорона здоров'я, освіта, адміністративні послуги, соціальний захист, та від погодження дій між командами цільових реформ (їх узгодженість з реформою місцевого самоврядування).

Питання децентралізації публічної влади досліджуються багатьма українськими вченими – О. Батанов [4], М. Баймуратов [3] та інші. Різноманітні аспекти реформи відображаються в економічній, географічній науках, в сфері державного управління. Вагомим є ґрунтовне вивчення децентралізації саме в юридичній науці. Але майже не зустрічаються комплексні наукові праці з дослідження організаційно-правових засад децентралізації влади, іноземного досвіду та її механізмів.

Загалом дослідження реформ з децентралізації має теоретичне та прикладне значення, адже дозволяє з'ясувати теоретичні засади й вагомий зарубіжний досвід, сформулювати перспективи та напрями реалізації даного процесу в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні на сучасному етапі.

1.2. Зарубіжний досвід проведення децентралізації. Суттєве зростання уваги до децентралізації у світі відбулось після ХХ світової війни, коли економічне зростання призвело до суттєвого зростання державних витрат. З часом, природно, виникла заклопотаність з приводу продуктивності державного сектора і використання його потенціалу для підтримки постійних темпів економічного зростання. Це привнесло питання оптимального розподілу фінансових повноважень між різними рівнями державного управління у сферу наукових досліджень та експертної дискусії.

Децентралізація в Європейському Союзі стала невід'ємною характеристикою управління. Вона включає в себе як питання децентралізації в межах окремих країн-членів, так і особливості розподілу обов'язків між країнами і європейськими інститутами в масштабах всього Союзу[5].

Ідея забезпечення регіонального розвитку є однією з обов'язкових для реалізації на субнаціональних рівнях в кожній європейській країні. Нова економічна парадигма попередніх десятиліть мала значний вплив на розвиток регіональної політики, яка набула ознак інноваційно-орієнтованої, та розглядається як важлива складова в контексті активізації інвестиційної активності, створення регіональних мереж взаємодії між підприємствами, забезпечення трансферту технологій, що в кінцевому випадку, повинно призвести до трансформації життєвого простору.

Країни ЄС знаходяться в стані пошуку ефективної моделі державного управління. Цей пошук дає декілька варіантів, які відрізняються вищим чи нижчим рівнем децентралізації. Федералізм в Німеччині, потужні столичні і муніципальні адміністрації у Франції та Великобританії, ефективна політична регіоналізація в Іспанії – далеко не повний перелік прикладів пошуку власних моделей управління, які дають можливість врахувати інтереси громад та забезпечити загальний макроекономічний розвиток. Власна модель децентралізації витрат і централізації збору доходів були знайдені в Австралії, що дало можливість поліпшити вертикальний фіскальний дисбаланс та стабілізувати центральний, державний, і бюджети місцевого самоврядування.

Досвід країн ЄС це досвід, коли поступ в напрямку децентралізації супроводжується удосконаленням податкової системи в контексті забезпечення прозорості та стабільності, що сприяє підвищенню, в тому числі інвестиційній привабливості країни, про що свідчить показник, наприклад, ПП. Так, перші законодавчі акти, спрямовані на децентралізацію Франції датуються ще 1871 та 1884 роками. З того часу принципи децентралізації були і є основними для функціонування державної влади в країні. В Великобританії спеціальний закон про місцеве самоврядування було прийнято в 1974 році, новий акт про місцеве самоврядування – 2000 році. Отже, робота над удосконаленням нормативної бази децентралізації не припиняється й сьогодні. «Другою натурою» громадян США називає фінансову децентралізацію, Дж. Брукнер [14]. Основою цього є державний устрій країни та тривала історія бюджетного федералізму, який проявився через швидке зростання бюджетів (вони зросли майже в три рази у вигляді частки від ВВП між 1952 і 2006) [14].

Взаємозв'язки між бюджетною децентралізацією та економічним зростанням проведено авторами праці [38] на прикладі Китаю. Одним із ключових чинників розвитку Китаю стало швидке впровадження фіскальної децентралізації, за рахунок проведення якої, було створено умови для економічної децентралізації, що і мало позитивний вплив на економічне зростання. Реформування органів публічної влади в сучасному Китаї розпочалося з сіл, що призвело до розвитку й створення нових малих міст, селищ, нових структур та процедур існуючих органів влади [А. Назаретян].

Фінансова децентралізація також є метою для багатьох країн, які раніше були централізованими. Для децентралізації в країнах Центральної та Східної Європи характерні поступові зміни системи державної підтримки й фінансування надання соціальних послуг будь-якого сектору, запровадження ринкових механізмів на рівні споживання громад. Одним з найбільш результативних прикладів проведеної децентралізації є приклад Польщі. Основні трансформаційні процеси, які відбувались у Польщі після 1989 року полягали у [5]: *по-перше*, демократизації (політичні зміни були спрямовані на

формування демократичної системи, яка би характеризувалась захистом індивідуальних прав, громадянські свободи, політичної свободи); *по-друге*, формуванні вільного ринку (реформи економічної системи передбачали формування ринкової економіки, яка базується на приватній власності); *по-третє*, децентралізації (реформування системи державного управління фінансами).

Реформа такого масштабу призводить до трансформації загальної державної системи. Ефектом реформи став громадянський стан, який діє на різних рівнях державного управління і відкритий для змін, співпраці і конкуренції. Процеси децентралізації в Польщі відбувалися виходячи з того, що місцеве самоврядування є невід'ємною частиною спільноти, яка живе і функціонує на певній території, відповідно, місцева влада повинна існувати в такій мірі, в якій це допомагає розвитку держави.

Ключовим чинником успіху реформи сфери державних фінансів в Польщі стало те, що обговорення змісту реформ відбувалося протягом тривалого проміжку часу та поступово збільшувався їх перелік. Саме тому, коли з'явилася політична воля, реформатори точно знали, що робити [5, С.17], і децентралізація стала звичайною роботою, яка була зроблена політичною елітою та експертами. Досвід Польщі у розподілі функцій між різними рівнями влади представлено в додатку Б.

Передача ряду функцій на місцевий рівень зумовив суттєві зміни у податковій системі. Система доходів місцевих органів влади в Польщі має змішаний характер. Це означає, що органи місцевого самоврядування мають повне право управляти власними доходами крім того, вони отримують доходи, від переданих державою податків. Закріплення податків за різними бюджетами Польщі представлено в додатку В. Інформація, представлена в додатках дозволяє бачити повну картину практичних інструментів, проведеної у Польщі децентралізації державного управління та державних фінансів.

Для країн, що розвиваються, У.Оутс [43] дає свої пропозиції щодо реформ фіскальної системи, які стосуються: 1) реструктуризації системи

міжбюджетних трансфертів, в деяких випадках, щоб зменшити ступінь фінансування, які вони надають, і, в цілому, для видалення порочних стимулів, що вони часто втілюють на фіскальну поведінку з боку одержувачів; 2) перегляду системи доходів з тим, щоб забезпечити на децентралізованих рівнях державного управління набагато ширший доступ до власних доходів для фінансування своїх бюджетів і тим самим знизити свою залежність від трансфертів зверху; 3) обмеження фінансування дефіциту поточного рахунку за рахунок позик.

Загалом у науковій літературі існує консенсус щодо механізмів, які створюють зв'язки між децентралізацією й економічним зростанням та інфляцією, суть якого можна описати наступним чином. На фоні збереження сукупного податкового навантаження, фіскальна децентралізація забезпечує їх перерозподіл від центрального уряду до регіональних органів влади. Регіональні органи влади за рахунок нових надходжень починають будувати місцеву інфраструктуру. Ця інфраструктура стимулює інвестиції з приватного сектора. Взаємодія державного та недержавного секторів може відбуватись через здійснення приватно-державного партнерства.

Недержавні фірми, як зазначається в роботі [11], реагують на розвиток місцевої інфраструктури більш високими темпами росту інвестицій порівняно з державними структурами, враховуючи порівняно високу ефективність проектів. Державні структури (підприємства), як це було в Китаї, намагаються йти в ногу з темпами росту інвестицій недержавних фірм, за рахунок використання банківських кредитів на пільгових умовах. У результаті має місце грошова експансія, що призводить до негативних наслідків – збільшення інфляції, однак позитивний ефект, а саме зростання продуктивності функціонування і державного сектора, і приватних підприємств призводить до збільшення сукупного реального доходу.

Взаємозв'язки між бюджетною децентралізацією та економічним зростанням проведено авторами праці [38] на прикладі Китаю. Одним із ключових чинників розвитку Китаю стало швидке впровадження фіскальної

децентралізації, за рахунок проведення якої було створено умови для економічної децентралізації, що і мало позитивний вплив на економічне зростання.

Децентралізація також, за висновками Г.Арікана [35], Р.Фісмана та Р.Гатті [41], може зменшити корупцію, а економічна система з більш низькою корупцією може забезпечити динамічне економічне зростання. Ключове слово «може», якщо слідувати логіці процесу. Однак ситуації зустрічаються самі різноманітні. Р.Фісман та Р.Гатті [41] дослідили, серед іншого, питання залежності корупції від кількості рівнів управління в процесі децентралізації, та прийшли до висновку: чим більше рівнів децентралізації управління створено в країні, тим вищою є і корупція, особливо, в країнах, що розвиваються. Там, де чиновники більш корумповані і менш підзвітні, вони можуть створити видимість децентралізації, впровадити більш складні структури уряду, збільшуючи число рівнів децентралізації, формуючи при цьому лояльність субнаціональних чиновників для того, щоб забезпечити переваги своїм союзникам у отриманні коштів. У роботі Ф.Бодмана, Г.Кемпбела та К.Хітона [40] за результатами досліджень авторів зроблено дуже важливий висновок: фіскальна децентралізація не суттєво впливає на економічне зростання в короткостроковій перспективі. При аналізі зростання в середньостроковій перспективі результати були змішані, оскільки фіскальна децентралізація може мати тенденцію до збільшення нерівності розподілу доходів та уповільнення економічного зростання. Однак у довгостроковій перспективі результатом децентралізації стає пришвидшення економічного росту.

Аналітичні дослідження [11], які проведені вже в 2015 році підтверджують певну консервацію ситуації. У багатьох країнах, що розвиваються (де корупція широко поширена, центральні уряди не бажають поступитися владою, і місцеві органи влади не мають можливості здійснювати власну політику) децентралізація значно менш розвинена, ніж в країнах з високим рівнем доходів. Крім того ці дослідження підтверджують, що навіть проведення певної адміністративної деконцентрації достатньо, щоб отримати

позитивний результат. Для того, аби такий результат був отриманий і в країнах, що розвиваються, та слугував аргументом в напрямі проведення подальших реформ, слід спочатку впровадити механізми демократичної підзвітності тих рівнів влади, які мають доступ до державних фінансів.

Країни з «щедрими» витратами на державний добробут, як правило, є вже давно багатими; такі країни через децентралізацію пропонують фірмам переваги для розвитку через сформовану інфраструктуру, кращу логістику, високу кваліфікацію робочої сили, накопичений досвід. Іншими словами, такі країни формують важливі джерела для економії місцевих бюджетів [11].

Теоретичне узагальнення існуючих наукових підходів до проведення децентралізації дає можливість виокремити ряд моделей проведення децентралізації відповідно до певних критеріїв (табл. 2).

Таблиця 2

Моделі проведення децентралізації

Критерії розмежування моделей	Характеристика моделей децентралізації
1	2
а) з точки зору співвідношення «самоврядування – центральний орган»	<ul style="list-style-type: none"> - модель на основі дохідної самодостатності органів місцевого самоврядування, яка гарантує повний розподіл державних доходів та місцевого уряду; - модель, заснована на загальному фінансуванні місцевого самоврядування з боку держави, що виключає будь-які джерела власних доходів цих одиниць; - змішана модель, які передбачають можливість місцевими державними органами використовувати власні джерела доходів та доходи держави, спрямовані на фінансування розвитку окремих територій.
б) відповідно до державного устрою країни	<ul style="list-style-type: none"> - унітарна держава – модель передбачає строгий централізований контроль мезо-рівнів, які фінансуються в основному з державного бюджету (Данія, Великобританія, Фінляндія, Греція); - децентралізована модель державного устрою визначає регіональний рівень у якості окремого рівня управління, який виконує свої завдання частково за рахунок самофінансування (Франція, Нідерланди, Швеція); - регіоналізована модель складається з конституційно регульованих одиниць мезо-рівня з широкою автономією і законодавчими повноваженнями, хоча ця автономія не є повною (Італія, Іспанія і, частково, Португалія); - федеральна державної модель, мезо-рівень несе кілька функцій незалежної держави (законодавство, провінційний парламент, уряд, фінанси) (Німеччина, Австрія і Бельгія).
в) критерій концентрації доходів, що знаходяться у власності федерального центру	<ul style="list-style-type: none"> - з високою часткою доходів (Німеччина, Бразилія); - з невисокою часткою доходів (США, Канада, Китай).

1	2
г) відповідно до принципу розподілу допомоги місцевій владі	<ul style="list-style-type: none"> - консервативна модель передбачає затвердження обсягів допомоги місцевій владі на основі показників попередніх років з урахуванням поточних змін і посиленням концентрації трансфертів у регіонах, які особливо потребують такої допомоги; - квазі-реформаторський варіант базується на розрахунку індексу бюджетних витрат на душу населення (показник питомих витрат); - радикальна модель передбачає фіксацію середніх нормативів розподілу по непрямим податках між центром і регіонами, визначення загальної суми бюджетних надходжень від них, розподіл регіональної частини між регіонами так, щоб на 1 людину припадав рівний обсяг відрахувань з урахуванням індексу бюджетних витрат. Після цього між регіонами розподіляється загальна сума цих податків, перший показник ділиться на другий. Для регіонів, де одержане значення менше 100 %, затверджується норматив відрахувань від даного пулу федеральних податків до бюджетів регіонів. Для решти регіонів додатково визначається їх частка фінансування пропорційно перевищенню, що лишилося.

Джерело: [1, 2, 6, 34, 45]

Представлені моделі: по-перше, свідчать про варіантність підходів до проведення децентралізації у різних країнах; по-друге, дозволяють визначити етапність і наступність реформ, що відповідають моделі державного устрою країни, існуючій практиці міжбюджетних відносин та цілям, які ставляться на етапі реформування.

В Україні останнім часом децентралізація сприймається як серйозна реформа, що має забезпечити вирішення низки проблем поточного етапу розвитку. Для того, щоб інструментарій децентралізації став дієвими та забезпечив реальне підвищення ефективності національного господарства слід вивчити світовий досвід реалізації принципів децентралізації, особливо країн, що розвиваються. Дослідження досвіду різних країн також дасть можливість зрозуміти умови, які є необхідними для того, щоб децентралізація мала позитивний вплив на розвиток всієї економіки.

Розділ 2. Дослідження зарубіжного досвіду децентралізації та визначення перспективи його застосування в Україні

Для того, щоб дослідити економічні наслідки децентралізації, як комплексного процесу, її слід, перш за все, виміряти.

Рівень децентралізації доцільно досліджувати на двох основних рівнях:

а) на макрорівні передбачає дослідження тенденцій розвитку процесів децентралізації на загально-державному рівні;

б) на субнаціональному (регіональному) рівні передбачає дослідження наслідків фіскальної децентралізації на нижчих рівнях управління, збалансованості доходів та витрат територіальних одиниць.

На основі узагальнення наукових джерел [8, 10, 12, 26, 37] слід виокремити декілька підходів до аналізу процесів фіскальної децентралізації на макрорівні (таблиця 3).

Таблиця 3

Методичні підходи щодо аналізу процесів децентралізації

Підходи	Переваги	Недоліки
<i>Перший підхід</i> передбачає використання широкого переліку деталізованих показників, які характеризують процес децентралізації.	Забезпечує проведення комплексного моніторингу ефективності державного управління на всіх рівнях	Є досить громіздким та потребує великого обсягу детальної інформації.
<i>Другий підхід</i> базується на використанні обмеженої кількості узагальнених показників (ключових індикаторів) або інтегральних показників.	Дозволяє провести узагальнений аналіз результатів децентралізації	Не дозволяє провести деталізований аналіз багатогранності процесів
<i>Третій підхід</i> передбачає дослідження причинно-наслідкових зв'язків впливу процесів фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток країни.	Забезпечує розуміння закономірностей впливу державної політики на розвиток економіки	Економічний розвиток є складним процесом і залежить не лише від рівня державних витрат.

Джерело: складено автором

Перший підхід передбачає використання широкого переліку деталізованих показників, які характеризують процес децентралізації. Використовується для аналізу процесів децентралізації окремими країнами. Перелік показників наведено в додатку В.

Деталізований аналіз дозволяє визначити всі тонкощі функціонування системи бюджетного федералізму в країні.

Другий підхід базується на використанні обмеженої кількості узагальнених показників (ключових індикаторів) або інтегральних показників.

Міжнародними аналітичними інститутами для проведення порівняльного аналізу фіскальної децентралізації у розрізі країн використовують такі показники, як частка витрат місцевих та регіональних бюджетів у загальній величині державних витрат, частка витрат місцевих та регіональних бюджетів у величині ВВП країни.

В емпіричних дослідженнях [12] використовується інтегральний показник – індекс фіскальної децентралізації (ІФД), який дозволяє визначити узагальнений рівень перерозподілу державних фінансів у країні шляхом врахування двох складових індикаторів:

показника фіскальної автономії (ФА) – розраховується як відношення суми доходів субнаціональних урядів (D_i) до суми витрат субнаціональних урядів (B_i):

$$\text{ФА} = \frac{\sum D_i}{\sum B_i}$$

показника фіскальної значимості субнаціональних урядів (ФЗ) – розраховується як відношення витрат субнаціональних урядів (B_i) до загальної величини державних витрат в країні на всіх рівнях (B_d):

$$\text{ФЗ} = \frac{\sum B_i}{\sum B_d}$$

Індекс фіскальної децентралізації (ІФД) розраховується як середньо геометричне значення показника фіскальної автономії та показника фіскальної значимості субнаціональних урядів:

$$\text{ІФД} = \sqrt{\text{ФА} \times \text{ФЗ}}$$

Розрахунок інтегрального показника в узагальненому вигляді дасть можливість провести порівняльний аналіз децентралізації у різних країнах.

В дослідження українських вчених, використовуються показники фінансової децентралізації за доходами та витратами, на підставі розрахунку яких розраховують узагальнюючий показник фінансової децентралізації. Показник фінансової децентралізації за доходами розраховується як відношення доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету:

$$\text{КФД}_{\text{ДБ}} = \frac{D_{\text{м.б.}}}{D_{\text{з.б.}}}$$

Показник фінансової децентралізації за витратами розраховують як відношення витрат місцевих бюджетів до видатків зведеного бюджету:

$$\text{КФД}_{\text{ВБ}} = \frac{B_{\text{м.б.}}}{B_{\text{з.б.}}}$$

Для розрахунку узагальнюючого показника фінансової децентралізації використовують наступну формулу:

$$КФД_y = \frac{КФД_{ДБ} + КФД_{ДВБ}}{2}.$$

Третій підхід базується на розумінні причинно-наслідкових зв'язків впливу процесів фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток країни. Відповідно ефективність процесів фіскальної децентралізації досліджують за показниками, які відображають соціальний розвиток: зростання реальних доходів з розрахунку на душу населення, зростання реального ВВП з розрахунку на душу населення, зростання зайнятості, ріст населення, величина державних витрат. Такий підхід використовується, наприклад, в США [19].

Представлені показники дають можливість провести комплексний аналіз процесів децентралізації задля визначення рівнів їх впливу на економічний розвиток регіону, країни. Дослідження впливу процесів фіскальної децентралізації на економічний розвиток країни та регіонів, які стають важливим напрямом розвитку системи управління державними фінансами, в тому числі в Україні, доцільно провести у розрізі таких етапів: *1 етап* – дослідження ролі та масштабів державних витрат в економіці; *2 етап* – аналіз динаміки величини та структури доходів і видатків Зведеного, Державного та місцевих бюджетів в Україні; *3 етап* – оцінювання перспектив збільшення доходів бюджетів країни, регіонів в умовах децентралізації.

Реалізація завдань сталого розвитку вимагає мобілізації та спрямування на точки зростання всіх наявних ресурсів в країні, в тому числі, державних ресурсів.

Поштовх для розвитку економіки може забезпечити або приватний сектор, або держава. Створення умов для активізації розвитку приватного сектора можливе, перш за все, через зниження оподаткування, що в умовах України зумовить суттєве зниження податкових надходжень до бюджету і не сприймається державними органами як нагальне завдання. Інший підхід – це збільшення державних витрат, однак обмеженням такого сценарію є

досягнутий рівень економічного розвитку країни та величина доходів та потенціал їх збільшення в Україні.

На першому етапі проведемо аналіз динаміки та структури державних витрат у різних країнах (додаток Д). Беручи до уваги відносний показник державних витрат (частку державних витрат у ВВП) провідні країни світу можна поділити на чотири категорії: а) величина державних витрат складає 30-35% ВВП (Південна Корея, Україна, Австралія); б) величина державних витрат складає 36-43% ВВП (США, Канада, Японія); в) величина державних витрат складає 43-47% ВВП (Німеччина, Чехія, Великобританія, Польща); г) величина державних витрат складає 48-53% ВВП (Угорщина, Данія, Франція, Швеція).

За абсолютними показниками (державні витрати з розрахунку на душу населення), відмінності між країнами є ще більш суттєвими та наочними. Так, в 2016 році 21-22 тис дол. США склали державні витрати з розрахунку на душу населення в США, Канаді, Германії. Значно нижчий рівень витрат мали Японія – 14 тис дол. США, Південна Корея – 8,9 тис дол. США, Польща – 6,2 тис дол. США. Рівень абсолютних державних витрат в Україні ледве перевищив 1 тис дол. США. Такий ресурс не може стати суттєвим фінансовим важелем економічного зростання, яким би не був механізм його перерозподілу.

Загалом, наведені дані підтверджують дискусійний характер питання визначення оптимального відсотку перерозподілу ВВП через державний бюджет і на практичному рівні. Вищі показники економічної динаміки показують країни, які мають низьку частку державних витрат у ВВП, а з досягненням певного рівня розвитку зростає і величина ВВП, що перерозподіляється через бюджет. Так, у країнах Південно-Східної Азії (Японія, Корея, Тайвань, Сінгапур, Китай) державні витрати на початку реформування не перевищували 12–15 % ВВП. А у розвинених країнах має місце зростання державної частки в економіці. Пояснюється це прискореним зростанням суспільних витрат в умовах ускладнення економічного середовища та, відповідно, збільшенням частки державних послуг.

Важливими індикаторами рівня фіскальної децентралізації є субнаціональні державні витрати, які для забезпечення порівняння розраховують у вигляді відсотка від величини ВВП та від величини загальних державних витрат. Найвищий рівень субнаціональних державних витрат у процентному відношенні до ВВП, так і у відсотках від загального обсягу державних витрат мають Бельгія, Канада, Данія, Фінляндія, Німеччина, Іспанія, Швеція, Швейцарія. Ці країни мають *найвищий рівень децентралізації*. Наприклад, в Канаді – 32,7% і 74,3% відповідно, Іспанія – 23,9% і 50,7%, в Швеції – 25,7 і 49,3% відповідно.

Місцеві органи влади та органи влади на рівні штатів (регіональні) є невід’ємним атрибутом управління в багатьох країнах протягом двох століть. Особливості розподілу загальних витрат державного управління між центральними, державними (регіональними) та місцевим рівнях в країнах з високими значеннями обох досліджуваних показників представлені на рис. 2.

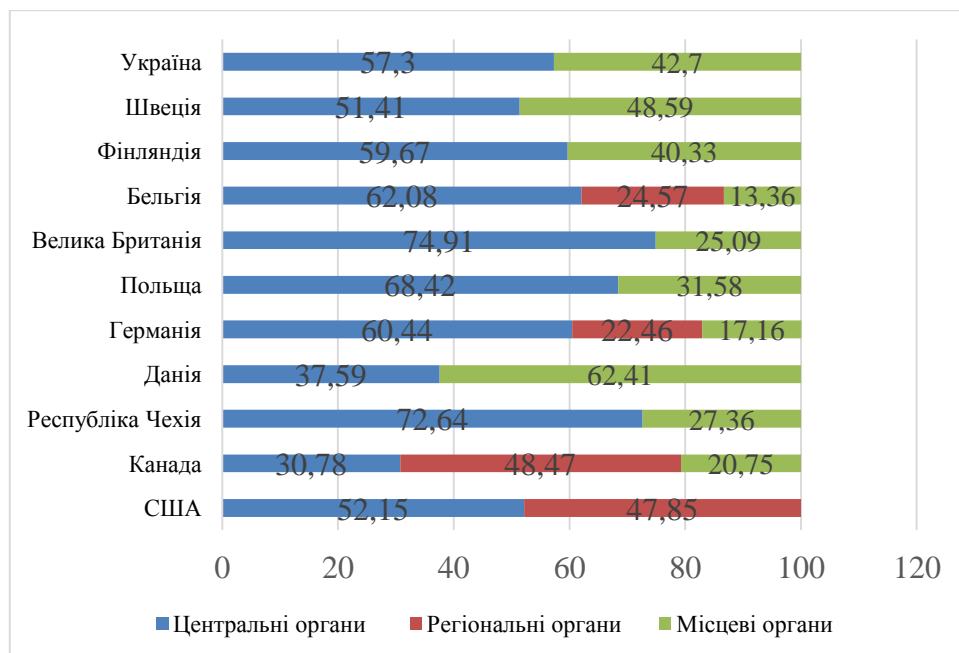

Рис. 2. Структура державних витрат (2015), %

Джерело: OECD

Співвідношення загальнодержавних та регіональних витрат, яке є в Україні, не в повній мірі відображає реальну ситуацію щодо формування доходів, оскільки витрати місцевих бюджетів містять, в тому числі, і трансферти з державного бюджету. Якщо ж не враховувати здійснені державою

трансфери до місцевих бюджетів, то структура складала б 82,3% на 17,7%, а вже таке співвідношення свідчить про необхідність проведення реальної децентралізації державних фінансів.

Далі проведемо розрахунки складових та узагальненого індексу фіскальної децентралізації у порівнянні з іншими країнами світу (табл.4, рис.3).

Таблиця 4

Показники фіскальної децентралізації у різних країнах, 2015 р.

Країни	Доходи субнаціональних урядів з власних джерел, млн. дол. США	Загальні витрати субнаціональних урядів, млн. дол. США	Загальні державні витрати, млн. дол. США	Показник фіскальної автономії	Показник фіскальної значимості субнаціональних урядів	Індекс фіскальної децентралізації
Канада	406024	538139	777488	0,755	0,693	0,723
Чехія	34044	495967	1813006	0,687	0,274	0,434
Германія	463588	510530	1290758	0,908	0,396	0,600
США	2411381	3155614	6593241	0,765	0,479	0,605
Великобританія	63757	200898	800867	0,318	0,251	0,283
Польща	120164	228983	725115	0,525	0,316	0,407
Бельгія	37780	83934	221275	0,451	0,380	0,414
Франція	178699	246937	1227011	0,724	0,202	0,382
Україна*	101102	225626	523125	0,448	0,432	0,440

* млн. грн. Джерело: OECD

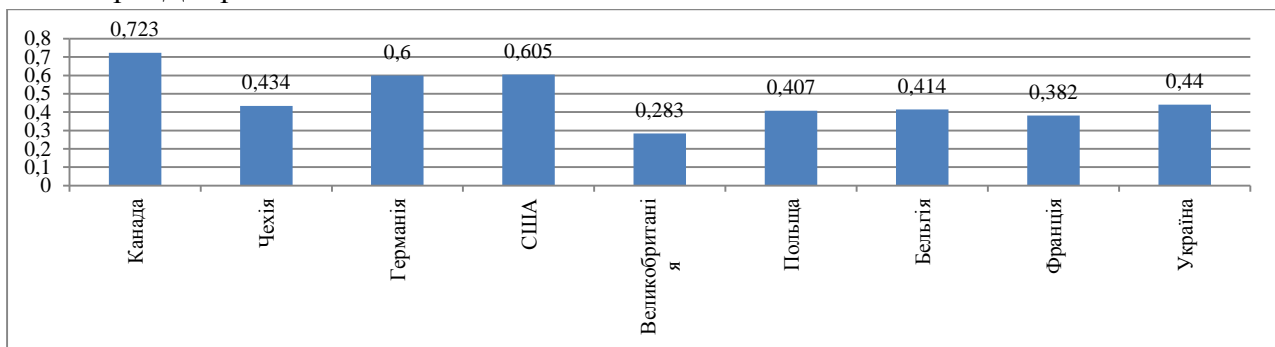

Рис. 3. Індекс фіскальної децентралізації країн світу, 2015 р.

Джерело: OECD

Розраховані показники свідчать про порівняно низький рівень фіскальної децентралізації в Україні.

В межах *другого етапу* проведемо дослідження динаміки величини та структури доходів і видатків Зведеного, Державного та місцевих бюджетів задля визначення впливу реформ з децентралізації на бюджетну політику України. Дані Державного, зведеного та місцевих бюджетів України за 2012-2016 роки наведено додатку Е.

Представлені показники дозволяють ідентифікувати такі основні тенденції показників бюджетної політики України в останні роки:

- нестійкою є динаміка доходів Зведеного бюджету, але навіть короткого періоду часу достатньо, щоб зауважити їх збільшення в 2015 та 2016 роках, а збільшення доходів забезпечило і зростання видатків;

- ознак системної набула проблема дефіциту Зведеного бюджету, який зменшився в останні роки, однак все ж склав 2,3% ВВП у 2016 році;

- структурні характеристики бюджету не зазнали суттєвих змін, що підтверджує співвідношення Державного та місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті.

Узагальнення моделей децентралізації слід констатувати таку основну невідповідність українського варіанту зарубіжним – частка ВВП, яка перерозподіляється через Зведений бюджет складає 35% на фоні 42-44% у Польщі, Канаді, Німеччині. Що стосується розподілу державних ресурсів між центральним та місцевими бюджетами, то співвідношення відповідає практиці інших країн.

Основною метою децентралізації було підвищення рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів та передача частини повноважень на цей рівень. Однак на даному етапі децентралізації це відбулось за рахунок перезакріплення податків, а не за рахунок підвищення ділової активності у регіонах. Величина трансфертів до місцевих бюджетів з Державного бюджету продовжує зростати, хоча і нестійкими темпами. Таким чином, *реформи з децентралізації на даному етапі не забезпечили підвищення рівня самофінансування місцевих бюджетів.*

В Україні відбулася економічна децентралізація без реальної фінансової децентралізації, котра лише розпочинається. Україна відноситься до групи країн з трансформаційною економікою, тому економічна децентралізація не забезпечила формування реальної ринкової системи.

Українською проблемою до реформи було те, що основні функції, повноваження по управлінню освіти, охорони здоров'я, інших соціальних

послуг централізувалися на рівні обласних, районних адміністрацій, що не давало ефективно регулювати процес у цих напрямках.

Концепція реформи зараз чітко консервує наявні проблеми управління на місцях: надмірна подрібненість територіальних громад призводить до неспроможності виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування; відсутність у більшості територіальних громад сприятливого бізнес-середовища, необхідного для всебічного розвитку людини; зношеність інфраструктури та мереж; низький професійний рівень посадових осіб місцевого самоврядування внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, що призводить до низької ефективності управлінських рішень [19].

Розділ 3. Шляхи підвищення ефективності децентралізації в Україні.

Для забезпечення ефективного реформування системи державного управління та спрямування всього наявного ресурсу на модернізацію виробництва слід дослідити механізм впливу децентралізації на економічне зростання країни та його причинно-наслідкову дію.

Максимально-ефективна децентралізація та реальна розбудова місцевого самоврядування в умовах української економіки на початковому етапі повинна реалізуватись з дотриманням таких базисних принципів: принципу свободи – визначає можливість місцевих органів реалізувати самоврядування в якості захисту перед концентрацією політичної влади в одному центрі; принципу участі – це означає, що існування місцевого самоврядування дозволяє спільноті через фінансову автономію мати доступ до розподілу загального фінансового ресурсу країни; принципу самостійності, який визначає можливість громад самостійно визначати пріоритетні цілі соціально-економічного розвитку регіону; принцип ефективності – означає здатність місцевого самоврядування забезпечити підвищення якості надання ряду послуг та оздоровлення бізнес-середовища в регіонах; принцип демократії – визначає необхідність забезпечення прозорої системи моніторингу за ефективністю використання державних фінансів через підзвітність всіх органів місцевого самоврядування.

На підставі врахування змісту представлених принципів розроблено алгоритм організаційно-економічного забезпечення процедури децентралізації. Розуміння структурно-логічної підпорядкованості складових механізму впливу процесів децентралізації дає можливість розглядати її як важливий механізм проведення докорінної реформи національного господарства (рис. 4).

Механізм впливу децентралізації не запрацює без комплексу заходів.

1 етап. Передбачає формування концептуального бачення цілей, складових децентралізації та набору реформ, реалізація яких забезпечить спрямування децентралізації на прискорення економічної динаміки. Якщо метою є модернізація економіка, то слід розглядати децентралізацію в загальній системі реформ, спрямованих на демонополізацію, дерегуляцію, деофшоризацію та деолігархізацію. Виключно фінансова децентралізація, яка декларується в Україні, як кардинальна реформа державного управління, не забезпечить не лише виходу на траєкторію сталого розвитку, а й оптимізації витрат державних фінансів.**2 етап.** Для спрямування дії механізму децентралізації на економічний розвиток країни необхідно створити комплекс умов, для чого пропонуються наступні заходи: заходи аналітично-інформаційного забезпечення реформ, організаційних заходів та заходів з активізації економічних процесів розвитку. **3 етап.** Передбачає використання державних витрат в якості фінансового важеля ділової активності у регіонах шляхом розвитку місцевої інфраструктури, підвищення інвестиційної привабливості. Узагальнення теоретичних положень, світового досвіду дає можливість систематизувати переваги та недоліки, які виникають в процесі децентралізації, що дає можливість оптимізувати їх дію в напрямку підвищення ефективності реалізації реформи з децентралізації в Україні додаток К та запропонувати перелік першочергових заходів додаток Л.

У роботі [5] наголошено, що розподіл фінансових ресурсів між регіонами сприяє:

- *політичній стабільності в країні*. Основна мета децентралізації полягає в підтримці політичної стабільності. Коли країна є глибоко розділеною,

Рис. 4. Структурно-логічна схема впливу процесів децентралізації на економічний розвиток країни, авторська розробка особливо вздовж географічних чи етнічних ліній, децентралізація забезпечує інституціональний механізм забезпечення процесу переговорів між опозиційними групами.

- *підвищенню ефективності діяльності урядових органів*. Цей ефект базується на тому, що локально обрані лідери знають своїх виборців краще, ніж влада на національному рівні і тому повинні бути добре позиціоновані, щоб забезпечити громадські послуги, котрих хочуть та потребують місцеві жителі. Нарешті, якщо населення є мобільним, і громадяни можуть "голосувати ногами", переїхавши в інші юрисдикції.

Вказані цілі є важливими для економіки України, однак непідготовленість на некомплексність провадження реформи з децентралізації має ряд ризиків. Серед основних ризиків успішної реалізації реформ з децентралізації слід виокремити: **1. Слабка податкова база.** В Україні в багатьох регіонах податкова база настільки слабка і залежність від центральних державних субсидій, так вкоренилася, що децентралізація може призвести до погіршення економічної ситуації. **2. Ризик перетворення децентралізації у безсистемний процес.** Реалізація процесів децентралізації в багатьох країнах відбувається шляхом експорту моделі однієї країни в іншу без урахування місцевих політичних традицій, нормативно-правової бази або майнових прав. Як наслідок децентралізація перетворюється у безсистемний процес, оскільки відбувається втрата контролю над темпами та генезисом процесів децентралізації. **3. Відсутність дієвих інструментів контролю.** Запровадження децентралізації до організаційного забезпечення на регіональних рівнях дієвої системи моніторингу цільового використання може призвести до «розмивання» обмеженого фінансового ресурсу. **4. Децентралізація тіньового перерозподілу** сконцентрованих раніше на рівні центрального уряду фінансових ресурсів. Корупційна основа економіки може бути перенесена на регіональні рівні.

Для зниження імовірності впливу вказаних ризиків необхідно, щоб процеси децентралізації мали чітку конструкцію та мали потужне економічне обґрунтування. Основою визначення перспективних завдань та моделей для реалізації реформ з децентралізації можуть слугувати прогностичні значення показників державних витрат на різних рівнях. Передача державою певних функцій на місцеві рівні визначає необхідність їх фінансування, однак велика кількість регіонів (місцевих бюджетів) мають проблеми зі збільшенням доходів без економічного зростання. Тому держава може здійснювати управління в межах фінансової децентралізації для забезпечення перенесення доходів на рівні, де виконуються нові функції. Для розуміння того, на скільки є реальним збільшити економічний ресурс місцевих бюджетів, а саме ця мета ставиться як основна в Україні при проведенні децентралізації, наведемо розрахунки, виходячи із моделей перерозподілу державних ресурсів, що використовуються в різних країнах. Використаємо при цьому матричний підхід, що дасть можливість врахувати при цьому варіантність обраної моделі (табл. 5).

Таблиця 5

Розрахункові показники величини державних витрат на варіантній основі

Існуючі моделі	Рівні державного управління	Частка у видатках, %	Частка державних витрат у ВВП, %					
			35		40		45	
			2016	2017	2016	2017	2016	2017
За моделлю США (38%)	держ. рівень	50	-	-	452804	551970	-	-
	місц. рівень	50	-	-	452804	551970	-	-
	разом	100			905609	1103941		
За моделлю Німеччини (44%)	держ. рівень	60	-	-	-	-	629160	-
	федер. рівень	23	-	-	-	-	241178	-
	місц. рівень	17	-	-	-	-	178262	-
	разом	100					1048600	-
За моделлю Канади (42%)	держ. рівень	32	-	-	320299	390446	-	-
	федер. рівень	47	-	-	470439	572468	-	-
	місц. рівень	21	-	-	210197	256230	-	-
	разом	100			1000936	1220145		
За моделлю Польщі (43%)	держ. рівень	70	-	-	717337	874437	-	-
	місц. рівень	30	-	-	307430	374758	-	-
	разом	100	-	-	1024768	1249196		
Україна	держ. рівень	58,6	489488	595837	-	-	-	-

(по факту)	місц. рівень	41,4	346343	420951	-	-	-	-
	разом		835832	1016788	-	-	-	-

Джерело: розрахунки автора

Проведений аналіз засвідчив реальні можливості збільшення видатків на місцевому рівні виключно за рахунок реалізації інших моделей децентралізації та бюджетного навантаження на економіку. При цьому державі слід переглянути функції, їх розподіл за рівнями та їх фінансування, що дасть можливість дійсно перенести левову частку ресурсів у регіони задля пришвидшення їх економічного розвитку.

Висновки

Для України децентралізація є важливим питанням оскільки:

по-перше, країні не вдається вийти на траєкторію сталого розвитку, а як свідчить зарубіжний досвід, децентралізація через ряд супутніх механізмів в довгостроковій перспективі суттєво впливає на економічну динаміку;

по-друге, існує реальна потреба у забезпеченні вирівнювання економічного розвитку окремих регіонів і перенесенні більш суттєвого фінансового ресурсу на нижчі рівні для активізації ділової активності;

по-третє, нереформованою залишається система державного управління, яка повинна бути трансформована шляхом не лише передачі повноважень, а реального реформування, підвищення ефективності діяльності та розвитку місцевого самоврядування.

Для вирішення вказаних проблем першочерговими повинні стати такі заходи як: реформа системи державного управління шляхом ініціації змін «зверху-вниз» задля забезпечення «прозорості» управління ресурсами національного господарства; підписання суспільного договору про поетапне виведення економіки з тіні; розробка та поетапна реалізація довгострокової програми технологічного переозброєння; стимулювання розвитку науки та освіти.

Виключно комплексний підхід до реалізації реформ, в межах яких децентралізація повинна розглядатись як одна зі складових частин, може забезпечити позитивний результат. Децентралізація розглядається як важливий

напряму реформування національного господарства. Світовий досвід свідчить про те, що бюджетний федералізм в багатьох країнах виступає ефективною формою організації відносин між центральним та субнаціональними рівнями управління, яка у переважній більшості випадків забезпечує створення комплексу умов для активізації ділової активності у регіонах і, відповідно, у національному господарстві, що поступово призводить до економічного зростання. Однак реформи з децентралізації передбачають довготривалий підготовчий процес з вивчення світового досвіду та вибору ефективних моделей з децентралізації. Проста передача певних повноважень та коштів під їх виконання, без вирішення інших системних «хвороб» економічної системи України не дасть позитивного результату.

Отже, невизначеним та нечітким залишається інструментарій досягнення децентралізованої держави. Для цього у роботі звернулися до світового досвіду. Це дозволило сформулювати чіткий план та умови, котрі необхідні для отримання позитивних результатів від реформи децентралізації.

До проблем ще можна віднести: обмеженість повноважень, нечітке розмежування функцій, високий рівень бюджетно-фінансової залежності місцевих бюджетів від центру, невирішеність питань, пов'язаних з реєстрацією прав на землю, землевідведення тощо.

Загалом слід констатувати, що:

- успішна реалізація реформи децентралізації потребує покращення законодавства в Україні щодо розширених повноважень громад та органів місцевої влади, а також забезпечення контролю за їх діяльністю;
- актуальним залишається завдання «олігархічної децентралізації»;
- держава врешті-решт має визначитись із базовою моделлю децентралізації, оскільки не вдасться і зберегти ресурс на центральному рівні, і забезпечити формування конкурентоспроможних територій та місцевих громад;
- центральним елементом економічних та політичних реформ має стати розвиток муніципальної економіки, а це означає підтримку підприємницької

активності, розвиток перспективних секторів та районів, сприяння залученню інвестицій з метою економічного розвитку територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюшенко В. Про децентралізацію, успіхи, ризики і роль парламенту. // Zn.ua. – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/internal/pro-decentralizaciyu-uspihi-riziki-i-rol-parlamentu-.html>

2. Бабінова О.О. Державна регіональна політика і регіональний розвиток: сучасні реалії України та європейський досвід / О. О. Бабінова. – К.: Фенікс, 2011. – 268 с.

3. Баймуратов М.М. Децентралізація повноважень публічної влади в Польщі як засіб формування компетенції місцевого самоврядування: досвід для України. // Вісник Маріупольського державного університету. – 2014. – Вип. 7.

4. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. – 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf

5. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., Курінний О., Школик А., Топпервін Н. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. // Децентралізація публічної влади.indd. – 2012. – с. 128. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ya_publ_chno_vladi_dosv_d_evrop_eyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni%282%29.pdf

6. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / [Ю. Ганущак – К.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні - DESPRO». – К.: ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.

7. Гладка. Т.І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. // Державне управління:

удосконалення та розвиток. –2015. –№ 12. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=937>

8. Данилишин Б. Як децентралізувати управління в Україні /Б.Данилишин // Економічна правда. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.epravda.com.ua/columns/2015/07/13/550472/>

9. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: моногр. / Відп. ред. Н. Р. Нижник. – К.: УАДУ при Президентові України, 1997. – С. 16

10. Дорофієнко В.В., Корженко В.В., Салига С.Я. Регіонально-адміністративний менеджмент. / Навчальний посібник під ред. д.ф.н., проф. В.Г. Воронкової. – Київ: ВД „Професіонал”, 2008. – 542 с. - [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <https://studfiles.net/preview/4193980/page:30/>

11. Єрмолаєв А., Лупацій В., Потапенко В., Клименко І., Романова В., Ємець В., Таран С. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні. // Нова Україна інститут стратегічних досліджень. – 2015. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/528/file/DDecentral-15-1.pdf>

12. Камінська Н. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Nzizvru_2014_4_9.pdf

13. КасичА.О. Впливрівнязбалансованостібюджетівнарозвитокрегіонів, країниумовахдецентралізації / КасичА.О. // Ефективнаекономіка: науково-практичнийжурнал, 2015. – № 10. –[Електроннийресурс]. – Режимдоступу:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4375>.

14. КасичА.О.

Теоретичніаспективпливупроцесівдецентралізаціїнаекономічнийрозвитоккраїни / КасичА.О. // Актуальніпроблемиекономіки. – 2016. – №8. – С. 16-21.

15. КасичА.О. Шляхиреформуваннямісцевихбюджетів / КасичА.О., АвраменкоО.І. //

Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія «Економічні науки». – Кременчук: КрНУ, 2013. – Випуск 4 (81). – С.49-59.

16. Колишко Р. Децентралізація публічної влади: історія та сучасні тенденції розвитку – 2003. / Вісник КНУ (Серія «Міжнародні відносини»). – Вип. 27. – с. 198-204.

17. Латинська Америка наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст. //Bookster. – 2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookster.com.ua/latynska-ameryka-naprykintsi-xx-st-pochatku-xxi-st/>

18. Маєв А. Децентралізація влади у Франції. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/apdyo_2012_3_25.pdf

19. Матвієнко А. Місьцеве самоврядування як ключовий суб'єкт децентралізації влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info>.

20. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/3539/Metodychka_a4_normal.pdf

21. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/3538/Porivnyalna_tablutsya.pdf

22. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/2101>

23. Міністерство Фінансів України. Бюджет України 2016. / Статистичний збірник. – 2017.

24. Назаретян А. Технология и психология: к концепции эволюционных кризисов/ Общественные науки и современности. – 1993. - № 3. – с. 28

25. Національна академія державної податкової служби Зайчикова В. / Системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в європейських країнах – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/referats/7569/152924>

26. Павлюк А.П., Олійник Д.І., Баталов О.А., Дацко О.І., Валюшко І.В., Барвіцький С.Ю. Територіальна громада як базованка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування / Аналітична доповідь. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD-Teritor_alna-gromada-103fe.pdf

27. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

28. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади. Постанова Верховної Ради України від 31 серпня 2015 року № 656-VIII. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-19>

29. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020". - [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

30. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект / В. Ф. Роман // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 38. – С. 92-98. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2014_38_11.pdf

31. Сас О. Децентралізація влади: Що таке децентралізація і навіщо вона всім нам? – простими словами про реформу. – 2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1862>

32. Сухенко В.В. Досвід децентралізації влади в Швеції: уроки для України. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/61/files/5bbda5b0-d61b-4390-919f-605cc7d0cb6d.pdf>

33. Три роки децентралізації – три роки дій і якісних перетворень (+інфографіка). – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/4913>

34. Шимків Д. Мета децентралізації – наблизити владу до народу. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/373>

35. Arikan G. Fiscal decentralization: A remedy for corruption? // *International Tax and Public Finance* 11, - 2004. – pp. 175-195.

36. Decentralization Thematic Team. What is Decentralization?– [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html

37. Diamond L. “Why Decentralize Power in A Democracy?” *Conference on Fiscal and Administrative Decentralization*, Baghdad, Iraq, February 12, 2004. – 2015. – [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: https://web.stanford.edu/~ldiamond/iraq/Decentralize_Power021204.htm

38. FeltensteinaA.,IwataS. DecentralizationandmacroeconomicperformanceinChina: regional autonomyhasitscosts// *JournalofDevelopmentEconomics*. – 2005. – № 76. –pp.481 – 501.

39. Filippetti, A.&Sacchi A. (2013). Varieties of decentralization, institutional complementarities, and economic growth: evidence in OECD countries. 54 Conferenza SIE, 24-26 ottobre 2013 Università di Bologna

40. FiscalDecentralizationIndicators. – [Електроннийресурс], – Режимдоступу:<http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/webfiscal.pdf>

41. FismanR.,GattiR. Decentralizationandcorruption: Evidenceacrosscountries // *JournalofPublicEconomics*83. – 2002. - p. 325-345.

42. Musgrave R.A. The theory of public finance, NY, McGraw-Hill Hardcover, 1959. – 628 p.

43. Oates W. E. On the Theory and Practice of Fiscal Decentralization, IFIR Working Paper Series, 2006. – №05. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ifi.org/publication/ifir_working_papers/IFIR-WP-2006-05.pdf

44. The Edict of the President of Ukraine (12 January 2015). /№ 5/2015 “On strategy of steady development “Ukraine – 2020”. – 2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

45. Tiebout C. A. Pure Theory of Local Expenditures // The Journal of Political Economy. T. 64, 1956. – № 5. – pp. 416-424.

46. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement. // Studies in Comparative International Development. – 2003. – 38/3. – pp. 32-56.

Додаток А
Тлумачення поняття «децентралізації»

Автор	Визначення	Сутнісна характеристика
В. Б орденюк	Децентралізація – це поділ території країни на відносно відокремлені складові частини, які в умовах унітарної держави мають назву адміністративно-територіальних одиниць, що створюються з метою реалізації функцій державного управління в місцях, наближення влади до громадян та залучення їх до управління державними справами.	Територіальний поділ, який завжди супроводжується формуваннями територіальних утворень відповідних місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, через які держава здійснює свої завдання й функції в місцях.
О. Б ориславська	Децентралізація є доволі складним поняттям, яке можна розкривати через його вплив на адміністративно-територіальний устрій держави та систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів.	Означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість із них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власним завданням та повноваженням органів нижчого рівня.
Б. Г урне	Децентралізація є способом територіальної організації влади, за якого держава передає право на прийняття рішень по визначених питаннях або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня, що не входять у систему виконавчої влади й є відносно незалежними від неї.	Основною метою децентралізації є впровадження ефективної моделі місцевого й регіонального самоврядування.
І. Ц урка нова	Децентралізація публічної влади розуміється як процес перерозподілу владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевими рівнями організації публічної влади зі зміщенням акценту виконання на місцях у частині здійснення заздалегідь окреслених і гарантованих державою функцій.	Говорить про те, що систему публічної влади треба оптимізувати, що дозволить підсилити демократизацію внутрішніх відносин.
Ж. Ведель	Децентралізація – це організаційна техніка, котра полягає в передачі важливих прав з прийняття рішень представникам центральної влади, поставленим на чолі різних адміністративних округів або державних служб.	Завдяки органам державного управління органи місцевого самоврядування стають незалежними в усіх своїх діях.
А. Філіпелітти, А. Саші	Децентралізація - це багатовимірне явище, що охоплює декілька аспектів, пов'язаних один з одним, і, по суті, це сформульовано по-різному в різних країнах.	Багатогранність процесів та їх взаємопов'язаний характер

Додаток Б
Ексклюзивні завдання різних рівнів місцевого самоврядування

Ексклюзивні завдання місцевого самоврядування	Ексклюзивні завдання районного уряду	Ексклюзивні завдання уряду воєводств
Постачання води Каналізація, утилізація відходів Електро- та газопостачання Обслуговування комунальних будівель Муніципальне житло Обслуговування території ринків Обслуговування парків Технічне обслуговування кладовищ Освітлення місцевих доріг	Сільське господарство, лісове господарство і рибальство внутрішніх інвалідів підтримки Геодезія, картографія та кадастр Адміністрація архітектурно - будівельні Забезпечення виконання завдань, які відносяться до компетенції менеджерів районної інспекції охорони Районний центр для надання допомоги сім'ям Протидія безробіттю	Визначення стратегії розвитку воєводства, спрямовану на стимулювання економічної діяльності, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки воєводства. Проведення політики розвитку воєводства, що складається з інших елементів, що створюють умови економічного розвитку, підтримують розвиток науки, технічного прогресу та інновацій, підтримку і розширення соціальної та технічної інфраструктури регіонального значення.

Джерело: [34]

Додаток В

Основні показники, які характеризують процеси децентралізації

Основні показники
Регіональні витрати (% від загального обсягу видатків)
Субнаціональних доходів (% від загального обсягу доходів)
Вертикальний дисбаланс (%)
Регіональні витрати (% ВВП)
Регіональні доходи (у% від ВВП)
Склад субнаціональних доходів і грантів:
Податкові доходи (у% від загального обсягу субнаціональних доходів і грантів)
Трансфери з інших рівнів уряду (% від загального обсягу субнаціональних доходів і грантів)
Склад субнаціональних витрат:
Загальні державні послуги (% від загального числа суб-національних витрат)
Оборони (% від загального числа суб-національних витрат)
Громадський порядок і безпека (% від загального числа суб-національних витрат)
Освіта (% від загального числа суб-національних витрат)
Здоров'я (% від загального числа суб-національних витрат)
Соціальний захист та соціальне забезпечення (у% від загального обсягу субнаціональних витрат)
Житлові та комунальні послуги (% від загального числа суб-національних витрат)
Рекреаційні, культурні та релігійні справи та послуги (% від загального числа суб-національних витрат)
Паливо і енергія (% від загального числа суб-національних витрат)
Сільське господарство, лісове господарство, рибальство, мисливство та (% від загального числа суб-національних витрат)
Видобуток і мінеральних ресурсів, виробництво, будівництво та (% від загального обсягу видатків субнаціональних)
Транспорт і зв'язок (% від загального числа суб-національних витрат)
Інші економічні питання та послуги (% від загального числа суб-національних витрат)
Інші витрати (% від загального числа суб-національних витрат)

Джерело: [22]

Додаток Д

Ключові показники формування бюджетів окремих країн

Країни, показники	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
США										
<i>Державні витрати (ДВ), млн. дол. США</i>	2849299	3468043	4772092	6425237	6492089	6466041	6465935	6633256	6814717	7043295
Державні витрати, % від ВВП	37,18	33,72	36,2	42,6	41,5	40,1	38,74	38,06	37,6	37,82
темпи росту ДВ, %	4,7	5,4	6,9	5,1	6,7	8,6	6,7	3,7	1,0	-0,4
темпи росту ВВП, %	2,7	4,1	3,3	2,5	1,6	2,3	2,2	2,4	2,9	1,5
дефіцит бюджету, % від ВВП	-4,12	0,8	-3,15	-10,1	-9,1	-8,85	-5,36	-4,78	-4,23	-4,94
<i>Державні видатки, % від ВВП</i>										
Державний бюджет	19,51	16,53	18,09	22,94	22,48	21,31	20,31	19,83	19,38	19,53
Регіональні бюджети	17,67	17,19	18,36	20,00	19,36	18,72	18,43	18,23	18,22	18,29
<i>Структура державних видатків, %</i>										
Державний бюджет	52,48	49,01	49,63	53,42	53,73	53,24	52,43	52,10	51,54	51,64
Регіональні бюджети	47,52	50,99	50,37	46,58	46,27	46,76	47,57	47,90	48,46	48,36
<i>Податкові доходи, % від загального доходу відповідного рівня</i>										
Державний бюджет	17,63	19,44	16,99	14,74	15,06	15,28	16,75	17,18	17,57	17,46
Регіональні бюджети	5,30	5,32	5,24	4,84	4,99	5,01	5,17	5,10	5,10	5,03
Місцеві бюджети	3,53	3,43	3,71	3,91	3,85	3,78	3,74	3,64	3,56	3,53
Німеччина										
<i>ДВ, млн. Євро</i>	1038353	947384	1063234	1219446	1208700	1221894	1263082	1298857	1334914	1388596
Державні витрати, % від ВВП	54,68	44,76	46,00	47,1	44,5	44,1	44,1	44,26	44,71	44,30
темпи росту ДВ, %		-3,8	1,1	0,6	0,6	3,7	4,9	4,2	-0,9	1,1
темпи росту ВВП, %	0,7	3,7	0,7	4,1	3,6	0,4	0,1	1,6	3,7	0,4
дефіцит бюджету, % від ВВП	-2,3	-1,2	-0,3	-0,4	-2,1	-3,1	-0,4	0,1	в.д.	0,4
подат. доходи, % від ВВП	35,0	35,7	35,0	36,2	36,3	37,6	36,3	37,6	в.д.	в.д.
<i>Державні видатки, % від ВВП</i>										
Державний бюджет	36,69	27,22	28,91	29,32	27,12	26,92	27,04	26,66	26,45	26,46
Регіональні бюджети	10,32	10,49	10,32	10,41	10,25	10,15	10,25	10,18	9,97	10,07
Місцеві бюджети	7,68	7,06	6,98	7,53	7,35	7,23	7,41	7,45	7,44	7,63
<i>Структура державних витрат, %</i>										
Державний бюджет	67,09	60,81	62,57	62,04	60,65	60,76	60,50	60,20	60,31	59,91
Регіональні бюджети	18,87	23,43	22,33	22,03	22,92	22,92	22,93	22,98	22,73	22,80
Місцеві бюджети	14,04	15,76	15,10	15,93	16,43	16,32	16,57	16,82	16,96	17,28

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Податкові доходи, % від загального доходу відповідного рівня										
Державний бюджет	25,72	25,42	23,96	24,85	25,25	25,54	25,48	25,47	25,47	25,47
Регональні бюджети	7,84	8,13	7,28	7,39	7,58	7,88	8,26	8,32	8,53	8,90
Місцеві бюджети	2,67	2,69	2,63	2,77	2,87	2,97	3,01	3,00	3,07	3,19
Польща										
Державні витрати (ДВ), млн.злот.	-	-	439 769	477 814	513 158	569 670	618 077	662 061	687 690	698 750
Державні витрати, % від ВВП	43,4	43,9	43,4	45,4	43,21	43,6	45,04	45,81	43,89	42,88
темпи росту ДВ, %				50,5	3,9	1,6	1,0	3,0	3,0	2,3
темпи росту ВВП, %	3,5	6,2	7,2	3,5	6,2	7,2	3,9	2,6	3,7	5,0
дефіцит бюджету, % від ВВП	-4,0	-3,4	-1,9	-3,7	-6,1	-6,7	-4,2	-3,6	в.д.	-1,5
подат. доходи, % від ВВП	37,74	32,94	33,0	31,7	31,7	32,3	31,21	31,42	31,85	32,08
Державні видатки, % від ВВП										
Державний бюджет			31,37	31,05	30,05	29,76	29,63	29,14	28,98	28,51
Місцеві бюджети			13,03	14,76	13,84	13,12	12,98	13,15	12,66	12,73
Структура державних витрат, %										
Державний бюджет			70,66	67,79	68,47	69,40	69,55	68,90	69,59	69,14
Місцеві бюджети			29,34	32,21	31,53	30,60	30,45	31,10	30,41	30,86
Подат. доходи, % від загального доходу відповідного рівня										
Державний бюджет	34,61	29,90	28,79	27,46	27,93	28,05	27,92	27,85	28,27	29,25
Місцеві бюджети	3,12	3,04	4,19	3,95	3,92	4,03	4,02	4,14	4,17	4,31
Канада										
ДВ, млн. дол	402347	456078	559532	731454	751910	762378	778143	781161	811596	843989
Державні витрати, % від ВВП	48,54	41,37	39,3	44,1	39,45	39,68	44,40	45,1	42,48	41,82
темпи росту ДВ, %	2	7	5	6	5	6	6	5	3	1
темпи росту ВВП, %	3,2	2,6	3,5	3,4	3,0	1,9	2,0	2,5	2,0	2,5
дефіцит бюджету, % від ВВП	0,8	1,6	0,8	-1,8	-1,0	-0,2	0,0	-2,3	0,0	-2,3
подат. доходи, % від ВВП	32,3	32,6	32,3	30,6	30,4	30,7	30,4	30,7	в.д.	37,6
Державні видатки, % від ВВП										
Державний бюджет	19,28	15,66	13,70	14,19	13,65	13,40	13,13	12,13	12,81	13,20
Регіональні бюджети	19,82	17,82	17,93	20,72	20,21	19,85	19,45	18,90	19,44	19,66
Місцеві бюджети	9,44	7,90	7,86	9,09	8,62	8,57	8,42	8,22	8,43	8,60

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Структура державних витрат, %										
Державний бюджет	39,72	37,85	34,69	32,25	32,13	32,03	32,03	30,89	31,50	31,85
Регіональні бюджети	40,83	43,06	45,41	47,09	47,58	47,47	47,44	48,16	47,78	47,41
Місцеві бюджети	19,45	19,09	19,91	20,66	20,29	20,50	20,53	20,95	20,72	20,74
подат. доходи, % від загального доходу відповідного рівня										
Державний бюджет	18,46	18,75	17,03	15,43	15,44	15,49	15,48	15,74	16,06	15,64
Регіональні бюджети	12,88	13,21	12,22	11,93	11,91	12,25	12,14	12,19	12,65	12,77
Місцеві бюджети	3,42	2,81	2,97	3,29	3,19	3,25	3,24	3,24	3,31	3,26
Україна										
ДВ, млн. грн		48251,2	141698,8	377842,8	416853,6	492454,7	505843,8	523125,7	679871,4	835832,1
державні витрати, % від ВВП	32,2	32,7	32,2	34,9	32,0	34,9	34,8	34,9	34,8	35,1
темпи росту ДВ, %			93,7	66,7	10,3	18,1	2,7	3,4	29,9	22,9
темпи росту ВВП, %	2,7	7,3	2,7	4,2	5,2	0,2	0,0	-6,8	0,0	-6,8
подат. доходи, % від ВВП	22,3	23,1	22,3	21,7	25,7	25,6	24,4	25,6	24,4	27,3
дефіцит бюджету, % від ВВП	-1,4	-1,0	-1,4	-6,0	-1,8	-3,6	-4,4	-3,6	-4,4	
Структура державних витрат, %										
Державний бюджет		65,9	67,8	65,5	64,8	64,0	64,7	65,6	67,3	66,1
Регіональні бюджети										
Місцеві бюджети		34,1	32,2	34,5	35,2	36,0	35,3	34,4	32,7	33,9
Податкові доходи, % від загального доходу відповідного рівня										
Державний бюджет								78,5	76,6	81,8
Місцеві бюджети								37,7	33,4	40,1
Джерела фінансування дефіциту										
Внутрішнє фінансування	6997,5	-1030,0	6871,0	8672,5	-9282,7	17007,2	9852,8	40611,0	50777,0	в.д.
Зовнішнє фінансування	948,2	4806,6	2971,9	3829,5	44799,9	47258,3	13704,8	12834,2	13929,7	в.д.

Джерела:[OECD]

Додаток Е
**Динаміка показників Зведеного, Державного та місцевого бюджетів
України в 2012-2016 роках, млн грн.**

Показники	Роки				
	<i>Зведений бюджет</i>				
	2012	2013	2014	2015	2016
Доходи	445525,3	442788,7	456067,3	652031,0	782859,5
<i>темпи росту доходів, %</i>	11,8	-0,6	2,9	42,9	20,0
Видатки	492 454,7	505 843,8	523 125,7	679 871,4	835 832,1
<i>темпи росту видатків, %</i>	18,1	2,7	3,4	29,9	22,9
Дефіцит «-»	-50 785,7	-63 590,3	-72 030,5	-30 898,2	-54 813,9
Профіцит «+»					
Відсоток від ВВП, %	3,5	4,2	4,5	1,6	2,3
	<i>Державний бюджет</i>				
Доходи	346054,0	339226,9	357084,2	534694,8	616283,2
<i>темпи росту доходів, %</i>	9,9	-1,9	5,26	49,74	15,26
Доходи без трансфертів з місцевих бюджетів	344711,5	337617,6	354966,2	531550,8	612111,6
<i>темпи росту доходів, %</i>	10,5	-2,0	5,1	49,7	15,2
частка у доходах зведеного бюджету, %	77,4	76,2	77,8	81,5	78,2
Видатки	395681,5	403456,1	430217,8	576911,4	684883,7
<i>темпи росту видатків, %</i>	18,7	1,9	6,6	34,1	18,7
Видатки без трансфертів з місцевих бюджетів	271221,9	287607,8	299616,9	402931,4	489488,4
<i>темпи росту видатків, %</i>	13,7	6,0	4,2	34,5	21,5
частка у видатках зведеного бюджету, %	55,1	56,9	57,3	59,3	58,6
	<i>Місцеві бюджети</i>				
Доходи	225273,5	221019,4	231702,0	294460,2	366143,1
у т.ч. трансферти з державного бюджету	124459,6	115848,3	130600,9	173980,0	195395,3
<i>темпи росту доходів, %</i>	31,2	-6,9	12,7	33,2	11,3
Частка трансфертів у доходах, %	55,25	52,42	56,37	59,08	53,37
Доходи без трансфертів з державного бюджету	100813,9	105171,1	101101,1	120480,2	170747,8
частка у доходах зведеного бюджету, %	22,6	23,8	22,2	18,5	21,8
Видатки	222575,3	219845,3	225626,8	280084,0	350515,2
<i>темпи росту видатків, %</i>	22,9	-1,2	2,6	24,1	25,1
Видатки без трансфертів з місцевих бюджетів	221232,8	218236	223508,8	276940	346343,6
<i>темпи росту видатків, %</i>	24,1	-1,4	2,4	23,9	25,1
частка у видатках зведеного бюджету, %	44,9	43,1	42,7	40,7	41,4

Джерело: [Бюджет України статистичний збірник 2016]

Додаток 3

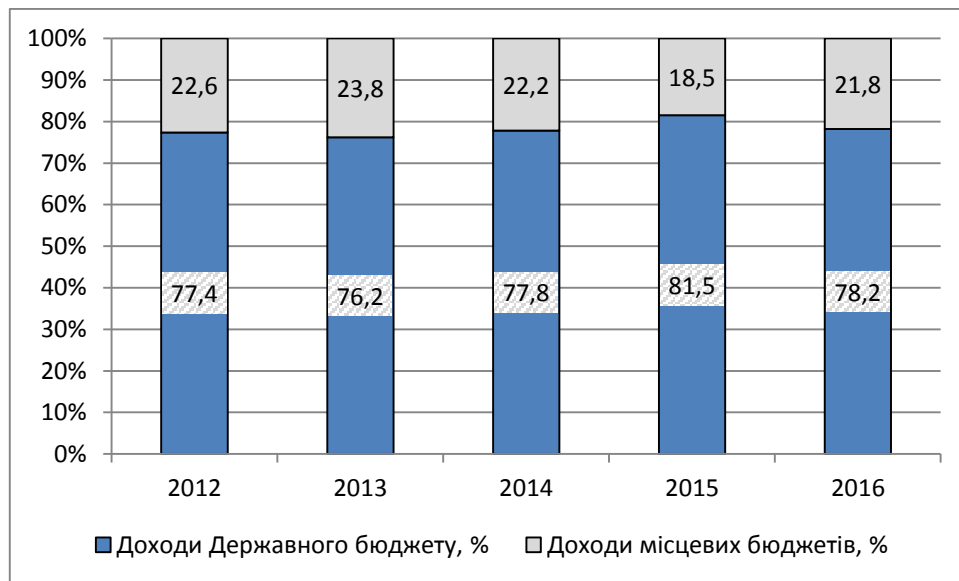

Рис. Структура доходів Зведеного бюджету України за 2012-2016 рр.

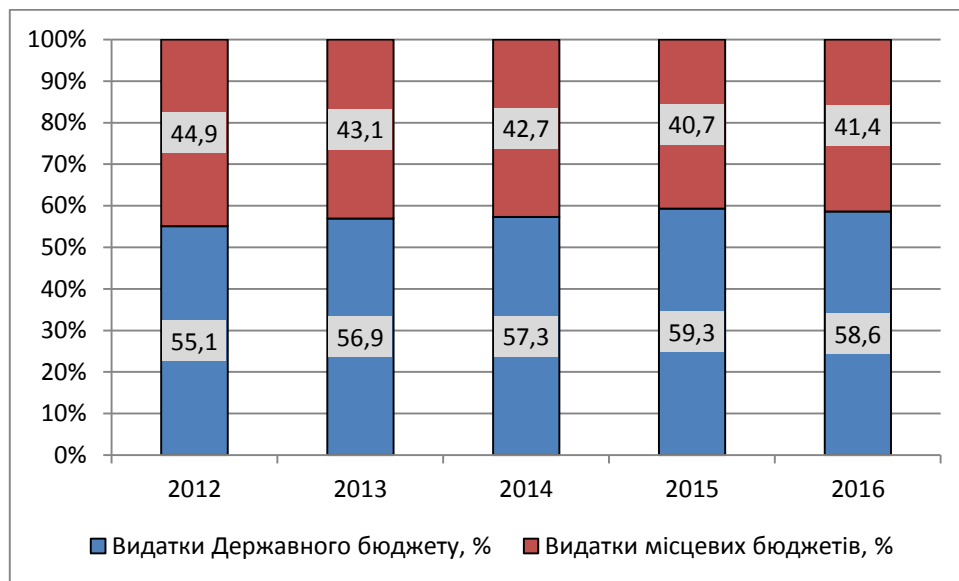

Рис. Структура видатків Зведеного бюджету України за 2012-2016 рр.

Додаток К
Переваги та недоліки децентралізації

Переваги децентралізації	Недоліки децентралізації
<ul style="list-style-type: none"> - обмеження влади центрального уряду; - підвищення ефективності розподілу ресурсів; - «максимізація» соціального забезпечення; - підвищення ефективності управління; - зменшення рівня корупції; - забезпечення приватним сектором порівняно вищого рівня реагування на попит; - високий рівень адресності при розподілі державних фінансів; - соціальна стабільність; - розвиток демократичних цінностей. 	<ul style="list-style-type: none"> - проблема «вертикальної» незбалансованості; - труднощі з реалізацією політики стабілізації; - контроль за діями місцевих органів з точки зору забезпечення ресурсоефективності; - збереження ймовірності високого рівня корумпованості місцевих чиновників; - рівень кваліфікації місцевих органів влади суттєво коливається; - погіршення здатності центрального уряду забезпечувати вирішення проблеми структурних фіскальних дисбалансів.

Джерело [29,33,38,41,46]

Додаток Л

Зміст інструментів основних важелів необхідних реформ з децентралізації

Інституційні важелі реформ	Очікуваний результат	Інструментарій
1. Формальні – зміни до Конституції, формування пакета нового законодавства й удосконалення регуляторного середовище	Ці зміни допоможуть вирішити проблеми утворення виконавчих органів обласних та районних рад, дадуть чітке визначення адміністративно-територіальної одиниці (громади).	Основний пакет нового законодавства включає у себе: - зміни до Бюджетного та Податкового кодексів. - Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад». - Закон «Про співробітництво територіальних громад». - Закон «Про засади державної регіональної політики». - Пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг.
2. Неформальні – еволюція «неписаних правил», тобто це усунення та поширення інституційних дисфункцій.	Зміна ділової культури, поведінкових стереотипів, звичаїв, недостатня якість людського капіталу, що спричинено високим рівнем бідності й низькою фінансовою спроможністю ОТГ.	- Розвиток соціального та людського капіталу ОТГ через постійне проведення комунікаційних заходів за участю міжнародних, українських інститутів громадянського суспільства, ВНЗ, дорадчих служб, консалтингових і рекрутингових агенцій і т.д. - Реалізація в ОТГ, в сільській місцевості, низки місцевих ініціатив і проектів, котрі спрямовано на модернізацію конкретної інфраструктури, становлення дієвих зв'язків між бізнесом, владою й інститутами громадянського суспільства. - Реалізація місцевих ініціатив, аби надати розвитку підприємництву в ОТГ, шляхом проведення навчань і тренінгів для місцевих підприємців, реалізації програм перекваліфікації кадрів, роботи іноземних інвесторів і розробки інвестиційних проектів і т.д.
3. Організаційні - це зміна діяльності інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації, навчальних закладів, судових інстанцій.	Підвищення результативності діяльності органів місцевого самоврядування.	- Створення в кожному регіоні своїх координаційних рад уповноважених представників ОТГ, котрі виражатимуть інтереси й представлятимуть консолідовану позицію ОТГ при їх співпраці з органами державної влади й представниками міжнародних донорських організацій. - Запровадження в кожній ОТГ агенцій місцевого розвитку, котрі співфінансуватимуться з бюджету своєї громади, з паралельним залученням коштів державного бюджету, місцевих благодійників, підприємців та міжнародних донорських організацій.

[10,26,30,32,33]